

УДК: 376.36

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛОГОПЕДІЇ ЯК НАУКИ

Савінова Н.В.

доктор педагогічних наук, доцент

Будь-яка система освіти своєю головною функцією має створення всіх умов для адекватної адаптації людини до тих соціокультурних реалій, які панують у тому чи іншому суспільстві. Зміст освіти залежить від уявлень, потреб, ідеалів, які існують в даному соціокультурному просторі і спрямовуються на створення конкретного образу людини. У змісті освіти виражається те, що є значущим на даний момент, що сприяє формуванню особистості людини, здатної виразити глибинні інтереси та прагнення суспільства.

На сучасному етапі розвитку інтеграційних процесів в освіті проблема формування мовленнєвої діяльності, розвиток навичок мовленнєвого спілкування у дітей із порушеннями мовлення, адаптація їх до умов загальноосвітньої школи набула пріоритетного значення.

Численні різноаспектні наукові доробки з проблем корекції мовлення дітей із різними мовленнєвими вадами свідчать про потужний потенціал української логопедії як науки та можливі перспективи її подальшого розвитку. У сучасних наукових дослідженнях українських учених (Є.Соботович, В.Тарасун, М.Шеремет та ін.) представлено важливі для теорії та практики логопедії питання структури мовленнєвої діяльності в нормі та патології, психологічних механізмів мовлення, особливостей формування мовленнєвої діяльності дитини в онтогенезі. В.Тарасун розроблено систему превентивного навчання дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. С.Коноплястою представлено комплексну систему психолого-медико-педагогічної допомоги дітям із ринолаліями.

Сучасний період розвитку логопедії характеризується новими підходами до диференціації осіб з порушеннями мовлення, визначенням нових освітніх та корекційно-розвивальних ресурсів для їх повної соціалізації.

Обов'язковою умовою функціонування будь-якої науки, зокрема логопедії, є наявність у неї власного понятійно-категоріального апарату. Кожна наукова термінологія обов'язково становить собою упорядковану систему, в якій місце кожного терміну визначається співвідносністю означеного ним поняття з іншими поняттями даної галузі науки. Проблеми розгалуженої синонімії, багатозначності, складні випадки перекладу з інших мов, зокрема з російської, відсутність уніфікованості на рівні українськомовного логопедичного термінологічного словника викликають певні ускладнення у розумінні різноманітних тлумачень логопедичних термінів, а тим більше правильне їх використання.

Сучасний стан української логопедичної термінології потребує ретельного дослідження з метою системного упорядкування, що відповідатиме сучасним вимогам логопедичної науки, а також унеможливить непорозуміння між фахівцями при використанні окремих логопедичних понять, серед яких особливе місце займає термінолексема «тяжкі порушення мовлення».

На нашу думку, *тяжкі порушення мовлення* – це різні види (ринолалія, дизартрія, алалія, афазія, заїкання тощо) виражених порушень мовленнєвої діяльності різноманітного органічного походження, прояву, ступеня, локалізації ураженої функції, часу ураження, при яких спостерігається повний або частковий розлад мовної та комунікативної здібностей людини, що унеможлиблює справжнє оволодіння мовою, яке передбачає вміння використовувати мову в різних комунікативних ситуаціях з різними комунікативними цілями.

При цьому, як нам здається, обґрунтованим є незавершеність видового ряду виражених порушень мовленнєвої діяльності, що пояснюється варіативністю, комплексністю дефектів розвитку, різноманістю механізмів порушень мовленнєвої діяльності, ускладнених різноваріантною комбінацією патологій психіки та сенсомоторної сфери.

Сьогодні є очевидною необхідність синтеза фундаментальних теоретичних основ логопедії як гуманітарної науки інтегративного типу. Комплексний підхід до вивчення та корекції порушень мовленнєвої діяльності передбачає необхідність занурення, вивчення та осмислення фундаментальних та прикладних досліджень у галузі психології мислення, сприйняття, пам'яті, уяви. Суттєва роль належить психолінгвістичним дослідженням мовленнєвої діяльності останніх років. При цьому увага спрямовується не на мовні одиниці як такі, а на їх використання в актах породження та розуміння висловлювання, а також на процес засвоєння мови.

Для здійснення мовленнєвого впливу педагог повинен мати сформовану професійну майстерність, спрямовану на досягнення результатів, яка характеризується наявністю необхідних спеціальних умінь та навичок. Реалізація мети мовленнєвого впливу відслідковується в діях дитини з тяжкими порушеннями мовлення, яка виступає об'єктом впливу. Для досягнення позитивної динаміки навчально-корекційної роботи суб'єкт

взаємодії (вчитель-логопед) намагається моделювати поведінку та результат мовленнєвої діяльності об'єкта (логопата). Диференційований логопедичний вплив передбачає змотивовану мовленнєву активність реципієнта. Організація подібної діяльності вимагає від особистості сформованої системи умінь і навичок щодо безпосередньої вербальної взаємодії зі співрозмовником. Подібні навички повністю або частково є відсутніми у дітей із тяжкими порушеннями мовлення, проте вони можуть бути недостатньо сформованими й у педагогів.

Успіх мовленнєвої діяльності залежить від урахування реакції слухача, яку партнер по взаємодії отримує по каналам зворотнього зв'язку. Це вимагає від педагога коригування запланованої схеми мовленнєвого впливу. Якщо логопед не бере до уваги реакцію партнера по спілкуванню, якою виступає дитина з ТПМ, не відступає від хибних, віртуально накреслених схем комунікації з нею без урахувань її потенційних мовленнєвих можливостей, то його мовлення втрачає свою дієвість, а увага та зацікавленість дитини з ТПМ як слухача згасає.

На думку української вченої Л.Калмикової, формування мовленнєвої діяльності старших дошкільників відбувається з урахуванням таких її аспектів: генетичного, структурно-функціонального й динамічного [1, с. 404]. Так, згідно з генетичним аспектом, вихідною формою мовленнєвої діяльності дітей учена вважає спільну соціальну діяльність дитини з дорослим. Механізмом розвитку мовленнєвої діяльності в неї стає інтеріоризація, яка забезпечує засвоєння соціально-мовленнєвого досвіду шляхом перетворення спільної соціально-мовленнєвої (навчально-мовленнєвої) діяльності в індивідуальну мовленнєву діяльність. Під час інтеріоризації відбувається також перехід зовнішнього за формою перебігу мовлення у внутрішнє.

Успішність здійснення логопедичної корекції мовленнєвої діяльності залежить від рівня оволодіння дитиною з ТПМ фонетичною системою мови, що залежить від взаємодії мовленнєвослухового та мовленнєворухового аналізаторів, які забезпечують полімодальну єдність мовленнєвої функціональної системи.

Актуальним для сучасного логопеда-практика є розуміння, що мовленнєва діяльність забезпечується роботою складних мовленнєвих механізмів, серед яких: механізм програмування мовленнєвого висловлювання; механізми, пов'язані з переходом від плану програми до граматичної структури речення; механізми, які забезпечують пошук необхідного слова за семантичними та звуковими ознаками; механізми відбору фонем; механізми, які забезпечують реальне здійснення звучання мовлення, проте по-різному розвиваються у дітей у нормі та при патології мовленнєвого розвитку. Крім того, одним із основних механізмів мовленнєвої діяльності виступає осмислення, завдяки якому здійснюється смислова організація сприйняття та породження мовлення.

Вочевидь, урахування специфічної структурної та функціональної особливостей мовленнєвої діяльності є необхідною умовою здійснення ефективної диференційованої логопедичної корекції.

Неоднорідність популяції дітей із ТПМ за етіологією та патогенезом мовленнєвого порушення вимагає при проведенні диференційованої логопедичної корекції урахування результатів наукових досліджень щодо ефективності роботи мозкових структур, тобто з позиції нейрофізіологічних та нейропсихологічних механізмів.

Розвиток і становлення функції мозку пов'язується з певними віковими просторово-часовими обмеженнями, що зумовлюють формування специфічних структурних особливостей різних його відділів, а також взаємозв'язків між ними. Несформована у певний момент раннього розвитку дитини функція мозку (зокрема, мовлення) часто не розвивається нормально, або взагалі не розвивається пізніше, оскільки мозок знаходиться вже на другому етапі розвитку й відтворення попередніх стадій у структурно-функціональних відносинах є неможливим [3].

Симптоми нейродефіциту, що виникають при ураженні мозку, відображають не прояви ушкодженої ділянки, а функцію всього мозку, точніше – пластичні зміни, які залишилися у частині, що функціонує. Серед них можуть бути й такі, що блокують відновлення функцій. Тому в неврології найважливішою проблемою при вивченні пластичності мозку є її регуляція й надання бажаної спрямованості. Негативними проявами пластичності мозку є порушення й затримка мовленнєвого розвитку. Незалежно від патогенезу порушення мовленнєвої функції (ушкодження мозку, або затримка й порушення його розвитку) – одне з найгірших із усіх можливих ускладнень у ранньому віці, яке полягає в тому, що мозок за допомогою механізмів пластичності реорганізується, залучаючи бездіяльні мовленнєві області для обслуговування інших функцій [3].

Недостатній обсяг знань про причини, механізми й основні синдроми несформованості вищих психічних функцій знижує ефективність корекційної роботи через спрямованість та орієнтацію, головним чином, на усунення мовленнєвої симптоматики при загальному недорозвитку мовлення без урахування системного характеру проявів.

Від чіткого розуміння нейрофізіологічних, нейропсихологічних, нейробіологічних процесів у кожному конкретному випадку мовленнєвої патології залежить не тільки ефективність проведення корекційної логопедичної роботи, але й прогнозування динаміки розвитку мовленнєвої функції у дітей із тяжкими порушеннями мовлення, визначення освітнього маршруту, адаптація до шкільного навчання в подальшому.

Для досягнення оптимальної результативності системи диференційованої логопедичної корекції необхідно враховувати *критичний період* – чітко обмежене в часі вікно, протягом якого вплив (досвід, сенсорні

відчуття) забезпечує доступ інформації, важливої для нормального розвитку, яка протягом життя змінює здатність мозку, а також *чуттєвий період* – обмежений у розвитку проміжок часу, протягом якого вплив на функцію мозку проявляється особливо сильно й ефективно. Оскільки чуттєвий період розташовується всередині критичного, то важливо, щоб початок логопедичної корекції співпадав із ним [4].

Таким чином, в логопедичній корекції будь-якого порушення мовленнєвого розвитку дитини важливо не запізнитися. Небезпека зволікання часу загрожує тим, що дефект розвитку буде неможливо обернути або зменшити. Якщо в сенситивний період розвитку мовлення організм дитини зазнає впливу певних шкідливих чинників (чинників ризику), то нормальний процес розвитку порушується.

Логопедичний навчально-корекційний процес виступає як єдність діяльності педагога-логопеда й дитини з ТПМ. Готовність до взаємодії в процесі логопедичного впливу (готовність до навчально-корекційної взаємодії) визначається як готовність учителя-логопеда до здійснення диференційованої логопедичної корекції, з одного боку, а з іншого – як готовність дитини з тяжкими порушеннями мовлення до корекційно-навчальної та корекційно-розвивальної взаємодії з педагогом на спеціально організованих заняттях корекційно-розвивальної спрямованості.

Загальний механізм формування нормативного мовлення – це поступове заміщення ненормативних мовних утворень нормативними у суб'єкта логопедичної корекційно-навчальної та корекційно-розвивальної діяльності, яким виступають логопати з тяжкими порушеннями мовлення. Це відбувається через комбіновану її форму – корекційно-ігрову, корекційно-навчальну, зумовлену індивідуально-типологічними особливостями логопатів, механізмом, тяжкістю, клінічними проявами порушення, віком дитини та відповідною провідною діяльністю.

Внаслідок змін результативності діяльності однієї функціональної системи здійснюється динамічна реорганізація діяльності інших систем через співставлення загальних результатів. На основі мультипараметричної взаємодії різних функціональних систем будується гомеостазис у цілому. Крім того, мультипараметричні взаємодії виникають між функціональними системами, які визначають поведінкові результати, задовольняючи різні біологічні та соціальні потреби організму. Послідовна взаємодія визначає взаємозв'язок функціональних систем у часі. При цьому результат діяльності однієї функціональної системи визначає діяльність іншої функціональної системи і т.д. [2].

Система диференційованої логопедичної корекції мовленнєвої діяльності дітей із ТПМ представляється як комплекс принципів, методів, форм, прийомів, способів та засобів корекційно-розвивального навчання, що обумовлюють створення спеціально організованого освітнього простору, в якому центральне місце займає взаємодія логопеда та дитини в умовах корекційно-розвивального середовища за сприятливих умов організації диференційованого логопедичного впливу та компенсації порушень різних функціональних систем (моторики, психіки), забезпечуючи формування якісних змін вікових новоутворень та позитивних відносин між дитиною та соціальним оточенням. Діагностика, корекція, формування, розвиток, компенсація порушень мовленнєвої діяльності та різних функціональних систем (моторики, психіки) представляють взаємопов'язані структурні компоненти системи як поетапного, цілісного, безперервного, спеціально організованого, диференційованого логопедичного навчально-корекційного процесу.

При організації процесу навчання дітей з вадами мовлення, необхідно здійснювати аналіз наявних порушень мовленнєвої діяльності з метою визначення індивідуального освітньо-корекційного маршруту. При цьому необхідно застосовувати такі форми, методи та прийоми, які б відповідали мовленнєвим та інтелектуальним можливостям дітей із ТПМ та сприяли б максимальній реалізації завдання щодо розвитку потенційних можливостей логопатів. Якщо впровадження диференційованого підходу відбувається у позитивному напрямку, дитина долає психолого-педагогічні перешкоди, які раніше заважали процесу успішного оволодіння знаннями, уміннями та навичками, то темп подання навчального матеріалу прискорюється, а процес навчання ускладнюється.

Реалізація диференційованого підходу до дітей з обмеженими можливостями здоров'я передбачає цілеспрямовану зміну найближчих задач та окремих сторін змісту навчально-виховної роботи, постійне варіювання методами та організаційними формами з урахуванням загального та особливого в розвитку кожної дитини з мовленнєвою або інтелектуальною патологією. Диференційований підхід у процесі навчання передбачає дієву увагу до кожної дитини, її творчої індивідуальності, правильне поєднання фронтальних, групових та індивідуальних занять для підвищення якості навчання та розвитку кожної дитини з особливостями розвитку.

Сучасний діагностичний процес у логопедії – це синтез досягнень різних областей суміжних наук, синтез інтерпретацій міждисциплінарних досліджень та висновків. Інтеграція підходів, складнощі інтерпретації діагностичних висновків різних фахівців приводять до зростання діагностичних помилок.

Дискусійним залишається питання класифікації мовленнєвих порушень у класичному вигляді.

Очевидною, на нашу думку, є необхідність їх оновлення, внесення корективів щодо відповідності сучасному стану варіабельності мовленнєвих порушень, визначення їх підтипів, урахування порушень сенсорної, інтелектуальної сфер, аутизму, їх первинності або вторинності. Обговорення дискусійних проблем термінології та класифікації збагачують змістовий бік логокорекції, логопсихології та логодіагностики, а практика доводить динамічність логопедичного висновку, який залежить від віку, своєчасності та якості логопедичного впливу, особливостей взаємодії та поведінки логопата в мовленнєвому середовищі, його індивідуальних особливостей тощо.

Особливі професійні вимоги висуваються до фахової підготовки вчителів-логопедів. Професійна компетентність учителя-логопеда визначається нами як комплексне поняття, що включає теоретичну, практичну, комунікативно-мовну, особистісну складові, які є необхідними для здійснення корекційно-розвивальної та виховної роботи з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку з урахуванням їх індивідуальних можливостей із обов'язковим застосуванням сучасних методів, прийомів, інноваційних технологій і форм роботи із зазначеною категорією дітей та їх родинами з метою надання необхідної консультативної допомоги.

Сучасні умови розвитку суспільства висувають нові вимоги до особистості корекційного педагога, що передбачає формування педагогічної толерантності. Педагогічна толерантність може розглядатися, з одного боку, як засіб досягнення поставлених виховних та освітніх завдань, а з іншого, – як ціль процесу виховання. Необхідною умовою успішності педагогічної діяльності є прийняття дитини такою, якою вона є. Толерантний педагог, завдяки особливій тактиці побудови своєї поведінки по відношенню до дітей, домагається більшої результативності.

Отже, педагогічна толерантність – це вміння та навички толерантної (терпимої, моральної, культурної, ввічливої тощо) взаємодії з усіма суб'єктами освітньо-виховного процесу, що визначає активну життєву позицію педагога, побудовану на принципах гуманізму, соціальної рівноправності, педагогічної деонтології; як норму власної поведінки зі сформованістю та нормативністю проявів педагогічної етики. Сформовані навички педагогічної толерантності як характеристики досвідченого педагога сприяють також оволодінню навичками коректної, безконфліктної комунікації з усіма суб'єктами освітньо-виховного та освітньо-корекційного процесу.

Вочевидь, концепція підготовки педагогів корекційної галузі освіти передбачає не лише органічне поєднання практичної та теоретичної підготовки, забезпечення тісних взаємовигідних зв'язків зі школами-інтернатами для дітей із порушеннями психофізичного розвитку, спеціальними дошкільними та соціально-реабілітаційними закладами, але й у створенні сприятливих умов для працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, які зможуть активно, інноваційно, творчо працювати в сучасних умовах реформування освіти.

Ефективність формування мовленнєвої діяльності у дитини з ТПМ як мовної особистості залежить від цілеспрямованого пошуку вчителями-логопедами шляхів удосконалення організації корекційної логопедичної роботи, урахування індивідуально-типологічних особливостей дитини з порушеннями мовленнєвого розвитку, свідомого проектування змісту корекційного навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, дидактичних методів і прийомів. При цьому традиційні форми і методи навчання становляться підґрунтям для наступного їх творчого переосмислення й оновлення.

Отже, інноваційні підходи до організації корекційної логопедичної роботи та розвитку мовлення дітей із ТПМ спираються на наукові доробки вчених та творчий педагогічний досвід учителів-логопедів, учителів-методистів, дієвість якого полягає в стимулюванні нових наукових та методичних знахідок, ідей та подальших наукових досліджень.

Література

1. **Калмикова Л.О.** Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку [монографія] / Л. О. Калмикова. – К. : Фенікс, 2008. – 497 с.
2. **Судаков К. В.** Общая теория функциональных систем / К. В. Судаков. – М. : Медицина, 1984. – 224 с.
3. **Харченко Е. П., Клименко М. Н.** Пластичность и регенерация мозга / Е. П. Харченко, М. Н. Клименко // Неврологический журнал. – 2006. – № 6. – С. 37-45.
4. **Харченко Е. П., Клименко М. Н.** Ранние этапы развития и нарушения языка / Е. П. Харченко, М. Н. Клименко // Дошкольная педагогика. – 2007. – № 2. – С. 4-7.

References

1. **Kalmykova L.O.** Psychologija formuvannja movlennjevoi' dijal'nosti u ditej doshkil'nogo viku [monografija] / L. O. Kalmykova. – K. : Feniks, 2008. – 497 s.
2. **Sudakov K. V.** Obshhaja teoryja funkcional'nyh system / K. V. Sudakov. – M. : Medycyna, 1984. – 224 s.
3. **Harchenko E. P., Klymenko M. N.** Plastychnost' y regeneracija mozga / E. P. Harchenko, M. N. Klymenko // Nevrologicheskij zhurnal. – 2006. – № 6. – S. 37-45.
4. **Harchenko E. P., Klymenko M. N.** Rannye etapy razvytija y narushenija jazyka / E. P. Harchenko, M. N. Klymenko // Doshkol'naja pedagogyka. – 2007. – № 2. – S. 4-7.

Савінова Н.В. Сучасні проблеми і тенденції розвитку логопедії як науки

У статті розглядаються сучасні проблеми і тенденції розвитку сучасної української логопедії. Зосереджено увагу на проблемах та сучасному стані та дискусійних питаннях української логопедичної термінології, класифікації мовленнєвих порушень, умовах здійснення ефективної диференційованої логопедичної корекції. Акцентована увага на необхідності синтеза фундаментальних теоретичних основ логопедії як гуманітарної науки інтегративного типу, комплексному підході до

вивчення та корекції порушень мовленнєвої діяльності, визначенні індивідуального освітньо-корекційного маршруту, застосовуванні таких форм, методів та прийомів, які б відповідали мовленнєвим та інтелектуальним можливостям дітей із ТПМ. Автор підкреслює особливі професійні вимоги до фахової підготовки, нові вимоги до особистості педагога, що передбачає формування педагогічної толерантності, як засобу досягнення поставлених виховних та освітніх завдань та одну з цілей процесу виховання. Накреслено шляхи розвитку та удосконалення диференційованої логокорекції

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, диференційована логопедична корекція, освітньо-корекційний маршрут, педагогічна толерантність, критичний період

Савинова Н.В. Современные проблемы и тенденции развития логопедии как науки

В статье рассматриваются современные проблемы и тенденции развития современной украинской логопедии. Сосредоточено внимание на проблемах и современном состоянии и дискуссионных вопросах украинской логопедической терминологии, классификации речевых нарушений, условиях осуществления эффективной дифференцированной логопедической коррекции. Акцентируется внимание на необходимости синтеза фундаментальных теоретических основ логопедии как гуманитарной науки интегративного типа, комплексном подходе к изучению и коррекции нарушений речевой деятельности, определении индивидуального образовательного маршрута, применении таких форм, методов и приемов, соответствующих языковым и интеллектуальным возможностям детей с ТНР. Автор подчеркивает особые профессиональные требования к профессиональной подготовке, новые требования к личности педагога, предусматривает формирование педагогической толерантности, как средства достижения поставленных воспитательных и образовательных задач и одну из целей процесса воспитания. Намечены пути развития и совершенствования дифференцированной логокоррекции

Ключевые слова: тяжелые нарушения речи, дифференцированная логопедическая коррекция, образовательно-коррекционный маршрут, педагогическая толерантность, критический период

Savinova N.V. Contemporary issues and trends in the development of speech therapy as a science

The article deals with contemporary issues and trends in the development of modern Ukrainian speech therapy. Focused attention on the problems and the current state and discussional issues of Ukrainian speech therapy terminology, classification of speech disorders, conditions for the exercise of effective differentiated speech therapy correction. Focused on the necessity of synthesis of the fundamental theoretical bases of speech therapy as an integrative humanities type, integrated approach to the study and correction of disorders of speech activity, determination of individual educational and correctional route, the use of such forms, methods and techniques suited to the linguistic and intellectual capacities of children with severe speech disorders. The author emphasizes the special professional training requirements, new requirements for the individual teacher, provides for the formation of pedagogical tolerance as a means to achieve their educational and training goals and one of the objectives of the process of education. The ways of development and improvement of differentiated speech correction.

Keywords: severe speech disorders, speech therapy differential correction, educational and correctional route, teaching tolerance, critical period

Стаття надійшла до редакції 24.09.2014р.

Статтю прийнято до друку 25.09.2014р.

УДК 376:81*367

СТАН СФОРМОВАНОСТІ СИНТАКСИЧНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ІМПРЕСИВНОМУ РІВНІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ МОТОРНОЮ АЛАЛІЄЮ

Сорочан Ю.Б.

Як відомо, розвиток мови, її соціальної функції починається з того моменту, коли вона стає засобом спілкування, тобто тоді, коли дитина починає розуміти звернене до неї мовлення і використовує його для вираження власних думок. Грунтуючись на рівневій організації мовної діяльності, синтаксис є тою завершальною ланкою знань про її структуру, завдяки якому здійснюється комунікативна функція, побудована за допомогою словосполучень і речень та способах поєднання в них слів [2, 3, 5].

На сучасному етапі вітчизняною логопедією накопичен великий досвід діагностики і корекції порушень імпресивного мовлення у дітей з різними мовленнєвими порушеннями (Е. С. Бейн, Т. П. Горюнова, Р.І.Жаренкова, Р. І. Лалаєва, Р. Є. Левіна, Л. Ф. Спірова, Н. Н. Трауготт, Т. Б. Філічева, Г. В. Чиркіна та ін.). Сучасні уявлення що до процесу сприйняття мовлення, особливостях його формування в онтогенезі та дізонтонезі базуються на фундаментальних дослідженнях Л.С. Виготського, І. Н. Горелова, Н. І. Жинкіна, Є.І.Ісеніної, М. М. Кольцової, М. І. Лісіної, О. Р. Лурії, О. С. Правдіної, Н. Х. Швачкіна. Більшістю фахівців визнається пріоритетна роль імпресивного рівня як необхідного етапу для повноцінного формування експресивного. Результати їх досліджень свідчать про те, що розвиток розуміння мови набагато випереджає появу активної складової цього процесу і є базою та передумовою для виникнення останньої [1, 4, 5, 7].